

8. Melash V. D/ Profect of ecological education. [5 tt, audes Conference Zurich Surtreterlanol April 15-17. 1999 VRL; <http://www.audes-conferencence.ethr.ch>.]
9. Мелаш В. Д. Екологічна культура і етика як антропологічний орієнт для людини ХХІ століття // Пост Методика. – 2008. – № 7(84). – С. 62-67.
10. Мелаш В. Д., Вельчева Л. Г., Молодиченко В. В. Формування екологічної культури школярів : навч. посіб. – Мелітополь : Видавництво “Мелітополь”, 2008. – 148 с.

МЕЛАШ В. Д., МОЛОДИЧЕНКО В. В. Методическая подготовка будущих учителей начальной школы к экологическому мышлению.

В статье авторы дают информацию о действующей авторской педтехнологии непрерывного экологического образования в системе (школа – ВУЗ) и создании студенческой научной лаборатории “Экологическое образование для устойчивого развития” при Мелитопольском государственном педагогическом университете имени Богдана Хмельницкого.

Ключевые слова: педтехнология непрерывного экологического образования, студенческая научная лаборатория “Экологическое образование для устойчивого развития”.

MELASH V. D., MOLODICHENKO V. V. Methodical preparation of the Future Teachers of Elementary school to Ecological Mentality.

The authors presents the information about the pedagogical technology of the permanent ecological education in the system: school-university; about organizing the student scientific laboratory „Ecological Education for the permanent development” at. Melitopol State Pedagogical University Bogdan Khmelnitsky by name.

Keywords: pedagogical technology, ecological education, student scientific laboratory, permanent development.

**Мозгова Г. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

СПРИЯТЛИВИЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ – ПЕРЕДУМОВА ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

У статті проведений огляд та аналіз особливостей формування психосоматичних розладів у результаті негативного соціально-психологічного клімату.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, психосоматичні розлади, діти.

У психологічному словнику В. В. Давидова, О. В. Запорожця, Б. Ф. Ломова йде мова про психологічний клімат як соціально-психологічне поняття емоційного та соціально-оціночного характеру. Дослівно це поняття визначається як “переважаючий в групі чи колективі відносно стійкий емоційний настрій, в якому поєднуються настрої людей, їх душевні переживання і хвилювання, відношення один до одного, до роботи та до оточуючих подій” [1, 4]. При цьому вказується, що психологічний клімат може бути сприятливим чи несприятливим, здоровим чи нездоровим. Отже, можна зробити висновок, що саме здоровий психологічний клімат

сприяє конструктивним міжособистісним стосункам, а нездоровий – деструктивним міжособистісним стосункам членів колективу.

Згідно із словником А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського, під соціально-психологічним кліматом слід розуміти “якісну сторону міжособистісних стосунків, що виявляється у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють чи перешкоджають продуктивній міжособистісній діяльності і всебічному розвитку особистості” [1-4]. Схоже визначення подано у словнику практичного психолога [3, 4]. Така інтерпретація поняття “соціально-психологічного клімату” вказує на те, що міжособистісні стосунки членів колективу можуть сприяти чи перешкоджати їх міжособистісній діяльності. Звідси цілком логічно зауважити, що коли міжособистісні стосунки сприяють цій діяльності, то у членів колективу виникають позитивні емоційні реакції, коли ж не сприяють, то емоційні реакції мають негативний характер.

Основними показниками здорового соціально-психологічного клімату, на думку науковців [1, 2, 3, 6], можуть бути:

- прерогатива атмосфери взаємної уваги, поважного відношення членів колективу один до одного, товариський дух;
- довіра і висока вимогливість членів групи один до одного;
- доброзичлива та ділова критика;
- вільний виклад особистої думки при обговоренні питань, які стосуються усього колективу;
- відсутність тиску керівників на підлеглих і визнання за ними права приймати значимі для групи рішення;
- достатня інформованість членів колективу про його завдання і стан справ щодо їх виконання;
- задоволення від належності до колективу;
- висока ступінь емоційного включення та взаємодопомоги в ситуаціях, які викликають стан фрустрації тощо.

Негативний розвиток стосунків призводить до поступового відособлення окремих членів колективу, зменшення кількості міжособистісних контактів, активізації опосередкованих засобів зв'язку порівняно з безпосередніми, згортання мережі комунікативних зв'язків (до формально необхідних), затримки інформації щодо засобів опосередкованого спілкування та руйнування зворотного зв'язку. Саме такі комунікативні зв'язки в колективі можуть бути емпіричними показниками її соціально-психологічного клімату. Позитивна оцінка зв'язків породжує почуття задоволеності собою та іншими, і, навпаки, негативна оцінка зв'язків породжує почуття невдоволеності собою та іншими. Переживання взаємин відбивається на настроях, зумовлює самопочуття людини: від позитивних психічних станів до негативних. Зміст переживань членів

колективу визначається їх ставленням до оточення (інших членів колективу та соціально-психологічних явищ). Певні настрої через імітацію, навіювання поширюються на інших людей і створюють відповідний психологічний фон.

Головним регулятором міжособистісних стосунків є привабливість однієї людини для іншої. Привабливість складається з почуттів симпатії та притягання. З цього приводу М. О. Обозов вважав, що якщо симпатія-антипатія – це переживання задоволення та незадоволення від контактів з іншими людьми, то притягання-відштовхування є практичною стороною цих переживань [4]. Важливо звернути увагу на те, що міжособистісна привабливість-непривабливість може набувати характеру сталих зв'язків між людьми й переходити у взаємну прихильність або неприязнь. Через те М. О. Обозов класифікує міжособистісні стосунки таким чином: знайомства, товариські, дружні, любовні, подружні, родинні, деструктивні. При цьому головними критеріями відмінності міжособистісних стосунків запропоновано вважати рівень включення особистості у ці стосунки та вибірковість щодо партнерів [4, 6].

Більшість дослідників дотримується думки, що найповніше суб'єктивний характер міжособистісних стосунків виявляється в сумісності людей. Сумісність відображає оптимальне поєднання якостей людей у процесі взаємодії, що сприяє успішному виконанню спільної діяльності. Слід зазначити, що сумісність є одним із головних факторів, що забезпечує узгодженість дій і взаєморозуміння партнерів. Дослідники виокремлюють такі варіації сумісності, як фізичну, психофізіологічну, соціально-психологічну та психологічну і зазначають, що її відсутність в групі людей за певних умов може викликати роз'єднаність групи, що призведе до виникнення конфлікту [5, 6].

Науковці вказують на те, що характер міжособистісних стосунків членів групи може значною мірою визначати основні її якості:

- інтегративність (міра єдності, згуртованості та спільності);
- референтність (ступінь прийняття членами групи групових норм і цінностей);
- лідерство (ступінь провідного впливу тих чи інших членів групи на групу в цілому);
- інтрагрупову активність (міра активізації групою своїх членів);
- інтергрупову активність (ступінь впливу певної групи на інші).

При цьому звертається увага на те, що відсутність інтегративності означає нездатність виконувати завдання.

Варто зазначити, що міжособистісні стосунки впливають на такі важливі характеристики групи, як:

- спрямованість (соціальна цінність її мети, методів діяльності, ціннісних орієнтацій і групових норм);

- організованість (реальна здатність групи до самоуправління);
- інтелектуальну комунікативність (характер міжособистісного сприйняття і налагодження взаєморозуміння);
- емоційну комунікативність (міжособистісні стосунки емоційного характеру, що свідчать про переважаючий настрій групи);
- вольову комунікативність (здатність групи протистояти труднощам і перешкодам, її стресостійкість, надійність в екстремальних умовах діяльності).

Експериментальні дослідження показують, що міжособистісні стосунки людей тісно пов'язані з розвитком моральної самосвідомості як механізму саморегулювання поведінки у соціумі. Особливий вплив на ставлення до інших людей має самооцінка особистості. Вона виступає своєрідною проекцією оціночного ставлення до інших, визначає характер вимог і соціально-психологічних очікувань особистості. Низька самооцінка передбачає несприйняття себе, самовідкидання, негативне ставлення до своєї особистості. Автори вказують, що є три фактори, які впливають на формування самооцінки: співставлення образу реального "Я" з образом ідеального "Я"; інтеріоризація соціальних реакцій; оцінювання успішності своїх дій і проявів кризь призму своєї ідентичності [4]. Таким чином, психологічний механізм оцінок і самооцінок – це інтеріоризований механізм соціальних контактів, орієнтацій і цінностей.

Слід акцентувати, що самооцінка не лише регулює процес спілкування людини, але й відіграє важливу роль у сприйманні нею інших людей, створюючи вибірковість сприймання і уваги при оцінці інших. Отже, адекватна самооцінка виступає однією з головних умов взаєморозуміння між людьми.

У свою чергу, неадекватна самооцінка інтегративних якостей особистості сприяє неадекватній поведінці і є джерелом для виникнення міжособистісних конфліктів.

Виконуючи регулятивні функції, самооцінка виступає необхідною внутрішньою умовою організації суб'єктом своєї поведінки, діяльності, відносин. Функції самооцінки не обмежуються вирішенням завдань адаптації суб'єкта до навколишнього світу: вона є важливим фактором мобілізації людиною своїх сил у період самоствердження. Під поняттям "самоствердження" психологи розуміють одну з форм самовизначення особистості [5, 6]. Самоствердження відображає прагнення особистості займати у референтній групі визначну позицію, яка ґрунтується на усвідомленні індивідом необхідності діяти відповідно до своїх ціннісних орієнтацій і відносин, які склалися у групі в процесі спілкування і діяльності.

Протиріччя процесу самоствердження відображаються у міжособистісних конфліктах, які можна визначити як конфлікти становлення особистості. У цих конфліктах проходять “апробацію” погляди і цінності особистості, встановлюються норми поведінки і взаємозв’язків, формується й корегується життєва позиція. Крім того, результати досліджень показують, що активну роль у цьому процесі відіграють і соціальні очікування людини (експектації).

Отже, враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що соціально-психологічний клімат має величезне значення у формуванні психологічного, а у подальшому фізичного та психічного здоров’я дитини.

Незважаючи на високу ефективність медикаментозної терапії у лікуванні психосоматичних розладів, більшість авторів підкреслюють необхідність поєднання психофармако- та психотерапії. Це має значення в зв’язку з більшою ефективністю психотерапії на початку лікування, а психофармакотерапія – при оцінці віддалених (трьохрічне катамнестичне спостереження) результатів [2, 3].

З огляду на те, що психологічна корекція може бути охарактеризована як система психологічних впливів, які спрямовані на зміну (перебудову) певних особливостей (властивостей, процесів) психіки, які відіграють роль у виникненні окремого захворювання [3], то наша робота базувалась на вирішенні основних двох задач:

1. Дослідження індивідуальної психологічної проблеми із врахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості;
2. Вивчення способів міжособистісної взаємодії для створення основи більш ефективної реабілітації психосоматичної патології.

Психологічне моно- і політематичне консультування полягає в наданні допомоги лікарем-медичним психологом у вирішенні проблем екзистенціального характеру, міжособистісних конфліктів та внутрішньосімейних проблем. Його метою є актуалізація психологічних сил і здібностей дитини, які, у свою чергу, можуть забезпечити відшукання нових можливостей виходу з важкої ситуації. Патологічними ознаками психологічної деформації структури особистості (до рівня дезадаптації та розвитку ПСП), яка потребує психокорекційної допомоги, є наявність:

- високого рівню особистісної тривожності та сенситивності;
- знижених показників самопочуття та настрою;
- емоційно-вольової слабкості та нездатності до самоконтролю;
- неадекватного самосприймання та світосприйняття в цілому;
- афективної ригідності та її превалювання над раціональним мисленням;

- неузгодженості між своїми психологічними потребами та власними психофізіологічними можливостями, необхідними для їх реалізації;
- екзальтації та неконтрольованості почуттів, які за певних умов можуть трансформуватись у форму психоагресії;
- недостатньо міцного внутрішнього стрижня та чіткого морально-ціннісного підґрунтя особистості.

Ця психофізіологічна симптоматика свідчить про порушення функціонування таких психологічних сфер особистості, як мотиваційна, емоційно-вольова, комунікативна, когнітивна, моральна, ціннісно-смилова. Тому “мішенями” впливу на особистість з ПСП мають бути ці психологічні механізми та окремі елементи в її структурі. Треба відзначити, що застосування ПТ повинно бути короткостроковим, реалістичним, інтегративним. Роботу треба спрямовувати на запобігання фіксації когнітивних установок на безвихідність ситуації, відсутності сенсу життя, особистісний зріст, зміни ієрархії їх ціннісних настанов (переакцентування, дезактуалізація, реакцентування рангу індивідуальних значень).

З урахуванням зазначених положень, розроблена нами **психотерапевтична та психокорекційна робота** повинна впливати на вказані вище психологічні сфери, наступним чином:

А. формування мотивації хворого та навичок психологічної, психотерапевтичної роботи над собою в напрямку конструктивних змін власної особистості з метою подолання психологічної проблеми та особистісного розвитку загалом;

Б. робота з емоційно-вольовою сферою хворого (формування навичок самоспостереження свого фізичного та емоційного стану, релаксації та зняття психофізіологічної напруги; розвиток самоконтролю емоцій та поведінки; формування фрустраційної толерантності; відреагування “задавлених” психотравмуючих емоцій з урахуванням принципів етики та моральності; робота з комунікативною сферою особистості:

- формування навичок конструктивного спілкування;
- узгодження потреби в спілкуванні та навичок особистості до конструктивного спілкування;
- формування здатності до адекватного та позитивного сприйняття оточуючих;
- розвиток емпатії та компромісів у спілкуванні;
- сімейна психокорекція.

В. робота з когнітивною сферою хворого: розвиток самосвідомості; формування адекватної самооцінки та реалістичного світосприйняття;

усвідомлення психотравмуючих спогадів; конструктивне завершення психотравмуючих гештальтів; когнітивна обробка психотравмуючого досвіду; вияв ірраціональних когніцій та невірних цілей та заміщення їх конструктивними; зміна стереотипів сприйняття, когнітивних реакцій та поведінки; робота з моральною сферою особистості:

- формування внутрішнього локус контролю;
- формування моральної самосвідомості як чинник моральної саморегуляції поведінки;
- формування моральних ставлень людини до оточуючих;
- формування здатності до морального вибору в проблемних ситуаціях;

Г. робота з ціннісно-смісловою сферою хворого:

- усвідомлення та перебудова власної системи цінностей з урахуванням нових умов життя;
- свідоме засвоєння системи вищих цінностей, що надають сенсу людському існуванню у будь-яких умовах.

Використана література:

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї : курс лекцій / О.І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
2. Гриценко Л.І. Формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків / Л.І. Гриценко // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С. 53-59.
3. Максимова Н. Ю., Милютіна Е. Л. Курс лекцій по детской патопсихологии : учебное пособие. – Ростов н\Д. : Феникс, 2000. – 576 с.
4. Мясищев В. Н. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. – К. : “Льбидь” при Киев. ун-те, 1990. – 192 с. – С. 145.
5. Психология : словарь / под общей ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
6. Психология межличностных отношений // научн. ред. А. А. Бодалев, Р. Л. Кричевский. – М., 1979. – 51 с.

Мозгова Г. П. Благоприятный социально-психологический климат – предпосылка физического и психического здоровья ребенка.

В статье проведен обзор и анализ особенностей формирования психосоматических расстройств в результате негативного социально-психологического климата.

Ключевые слова: *социально-психологический климат, психосоматические расстройства, дети.*

MOZGOVA G. P. Favourable a socially-psychological climate is pre-condition of physical and psychical health of child.

This article represents review and analysis of peculiarities of forming of psychosomatic disorders as a result of stressful situations.

Keywords: *psychosomatic disorders, psycholocial state, children.*